

СЫНИ ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МЕДИАСАУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Л.Е. Кожыханова*, А.С. Амирова

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

*e-mail: laura-shardara@mail.ru

Аңдатпа: Қазіргі жаһандану және цифрландыру жағдайында білім беру жүйесінде елеулі өзгерістер орын алып, ақпараттық технологиялар оқу үдерісінің ажырамас бөлігіне айналып отыр. Қазақстанда білім беру саласын цифрландыру мектептік білімді жаңғыртудың маңызды бағыты ретінде қарастырылуда. Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту мәселесі ерекше өзектілікке ие. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын сыни ойлау технологиясы негізінде дамытудың ғылыми-теориялық негіздері қарастырылып, оның оқу-тәрбие үдерісіндегі маңызы айқындалады. Зерттеу барысында бастауыш сынып мұғалімдері мен оқушылары арасында сауалнама жүргізіліп, олардың медиа құралдарды пайдалану деңгейі, ақпаратты қабылдау ерекшеліктері және ақпаратты талдау дағдылары анықталды. Зерттеу нәтижелері оқушылардың көпшілігі ақпаратты интернет желісі арқылы іздейтінін, алайда ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау мен саралау дағдыларының жеткіліксіз екенін көрсетті. Сонымен қатар медиасауаттылықты дамытуда сыни ойлау технологиясының тиімділігі дәлелденді. Мақалада медиасауаттылықтың мазмұны, оның бастауыш білім беру жүйесіндегі рөлі, медиа және ақпараттық сауаттылықты қалыптастыру жолдары қарастырылып, оқушылардың ақпаратпен қауіпсіз әрі саналы жұмыс істеуіне бағытталған әдістемелік ұсыныстар берілді. Зерттеу нәтижелері бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі екенін көрсетеді.

Кілтті сөздер: медиасауаттылық, медиабілім, ақпарат, сыни ойлау, бастауыш сынып.

Медиа ақпарат ХХІ ғасырда әлемдік ресурсқа айналып отыр. Ақпараттық технологиялардың қазіргі адамдардың өміріне кірігіп кеткені соншалық, оларды мәдениеттен ажыратып алу мүмкін болмайтын жағдайда тұр.

Зерттеу көрсеткендей, Қазақстан үшін қазіргі уақытта жүйелі шаралар санының кеңеюі, атап айтқанда білім беру мекемелерінің, бұқаралық ақпарат құралдары, жастарға арналған әртүрлі ұйымдар, кітапханалар, мұрағаттар, мұражайлар, қоғамдық ұйымдар ұйымдарының жаңашыл формаға енуі көптеген өзгерістерге алып келіп отыр. Орташа есеппен алғанда 6 жастан 10 жасқа дейінгі балалар медиа әлемде бір күнде кем дегенде 2 сағат өткізеді.

Бүгінгі күнге дейін «медиасауаттылық» ұғымы әртүрлі бағытта зерттеліп, қарастырылды. Нақтырақ айтқанда, «медиабілім», «медиапедагогика», «медиасауаттылық» туралы зерттеген шетелдік ғалымдар арасында К.С. Дмитрова [1] және Кэролайн Уилсон, Алтон Гриззл, Рамон Туазонның [2], Мэтью Коронаның [3], Л.М. Баженованың [4], Е.А. Бондаренконың [5], Л.С. Зазнобина [6], А.В. Спичкина [7], А.В. Федорова [8] шығармаларын атап өткен жөн. Отандық ғалымдар ішінде де медиасауаттылықты зерттеуде Л.С. Ахметова, А.В. Веревкин, Т.Ю. Лифанованың [9], А.Б. Адрашева [10], Н.С. Қатаев [11] еңбектерін айтуға болады.

Н.С. Қатаев: «Мультимедиа сауаттылықтың жеке «жоспарының» тікелей мақсаты сауаттылық ұғымын кеңейту үшін әртүрлі медиамәтіндермен бетпе бет келу, бағалау,

сұрыптау, қабылдау қабілетін қоса пайдалануды жүзеге асыру. Міне, осы жағдайдан жеке және әлеуметтік мүдделердің бірігуінің демократиялық мүмкіндігі көрінеді», - деп көрсетеді [11]. Бұдан мультимедиа сауаттылыққа жетудің әртүрлі жолдарының арасынан тиімдісін таба білу керек. Мультимедиа сауаттылық білім алушыларды оқытумен шектелмей, медиамәтінді оқытып, одан ой алып, қорытуға, не өз медиамәтіндерін жасауға мүмкіндік беруі тиіс, – деген қорытынды жасаймыз.

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту тиімді жағдайы және сыни ойлау технологиясы негізінде медиасауаттылықты дамытуға бағытталған әдістемелердің ғылыми түрде негізделмегендігі зерттеу барысында анықталды. Сол себепті мақаламызда «Медиасауаттылық деген не?», «Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын қалай дамытуға болады?», «Сыни ойлау технологиясының медиасауаттылықты дамытудағы рөлі қандай?» деген сұрақтарға жауап издестіріледі.

Әдеби шолу

Ең алдымен, «медианың» не екенін анықтап алайық. Адам баласына «медиа» ұғымына айтқанда әуелі газет-журнал, радио, телевизия, интернет секілді дүниелер еске түсуі мүмкін. Бірақ та қолыңыздағы кітап пен смартфон, фильм, көне ескерткіштер, видео ойындар, музыка, аңыз-ертегілер мен ауызекі сөзге дейін медиаға жатады дегенге қалай қарайсыз?

Медиасауаттылық – бейнелерді (образдарды), дыбыстарды және хабарламаларды алу, талдап-сараптау және бағалау қабілеті, сонымен қатар медиа әлемде жеке мақсаттарда дұрыс байланыс орнату қабілеті: – Эстетикалық және шығармашылық: медиаконтентті зерделеу, жасау және түсіндіру қабілеті. Бұл қабілеттерді оқушылар өз беттерінше медиаконтент жасау арқылы қалыптастыра алады. – Байланыс және коммуникация: медианың жәрдемімен қарым-қатынас орнату және түрлі медиа рөлдерді жобалай білу қабілеті, яғни ақпарат тұтынушы және ақпарат жеткізуші болып көру. Оқушылар бұған серіктестік орнату және тәжірбиелік тапсырмаларды орындау барысында үйренеді. Байланыс орнату дағдылары өз көзқарастарын білдіруге дағдылануға көмектеседі. – Сыни ойлау және талдау: медиаформаларды және олардың мазмұнын әртүрлі талдау құралдарының көмегімен түсіну, түсіндіру және бағалау қабілеті. Қауіпсіздік: мәселелерді шешу және жағымсыз жағдайлардан аулақ болу. Интернеттегі қауіпсіздік туралы айтар болсақ, адамның жеке өміріне зиян келтіретін контенттен және қауіпті байланыстардан сақ болу керек. – Медиа және ақпараттық сауаттылық – медианы, бұқаралық ақпарат құралдарын және басқа да ақпарат көздерін (кітапхана, мұрағат, мұражай) тиімді пайдалану қабілеті. Бұл сыни ойлау және өмір бойы оқу, іздену, білім алу дағдыларымен байланысты. Бұлар – азаматтық қоғамда белсенді өмір сүріп, әлеуметтену үшін өте қажетті дағдылар [10].

Заманауи интернет-технологиялар медиа және ақпараттық сауаттылықты бірдей меңгеруді талап етеді. ЮНЕСКО медиа және ақпараттық сауаттылық (МАС) терминін қолданысқа енгізді. Термин барлық коммуникация құралдарын (медиа), бұқаралық ақпаратты (газет, радио, телевизия, кино, жарнама, интернет және т.б.) және басқа да ақпарат жеткізушілерді (кітапхана, мұрағат, мұражайларды қосқанда) қамтиды.

ЮНЕСКО-ның пайымдауынша медиабілім деген ұғымды кез-келген баспа, сызба, дыбыс, экран секілді технологиялармен байланыстырады. Сонымен қатар ең алған 2014 жылы ЮНЕСКО штаб-клубында алғаш рет медиа және ақпараттық сауаттылыққа байланысты форум өтеді. Бұл жерде медиасауаттылықты дамыту туралы декларация қабылдайды [12]. Медиасауаттылық ұғымын білім беру жүйесіне енгізу осы кезден басталды десек қателеспейміз. Қазіргі цифрлы қоғамда медиабілім алға шығатынын ескерсек, медиасауаттылық қажеттілігі баршамызға түсінікті болмақ.

К.С. Дмитрова өз жұмысында Андерсон мен Майер және Целот пен Торнероның медиасауаттылық жайлы зерттелген пікірлеріне шолу жасайды. «Медиа сауаттылық цифрлық сауаттылық (берілетін сигналдардың екілік сипатына назар аудара отырып), компьютерлік сауаттылық (негізінен компьютерлендіруге қатысты), ақпараттық сауаттылық (ақпаратты қабылдау, сіңіру, контексттеу және көбейту) аудиовизуалды сауаттылық (хабарламаның

тасымалдаушысы ретінде дыбыс пен сурет) сияқты көптеген терминдер мен ұғымдарды біріктіреді, бұл ерекше симбиоз шатасуға әкелуі мүмкін, бірақ "медиа сауаттылық" термині олардың барлығының ең біртұтас интерпретациясы мен өзара әрекеттесуін қамтиды» деген Целот пен Торнероның пікірін негізге алады. Ал Андерсон мен Майордың «медиа» ұғымын адамның шындыққа ұмтылудағы әрекеті деп түсіндіретінін де көрсетеді. Осы анықтамаларды негізге ала отырып, медиа сауаттылық көптеген сауаттылықтардың жиынтығы деп көрсетеді [1]. Біз автордың пікіріне қосыла отырып, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне сәйкес медиа сауаттылығын сыни тұрғыдан ойлау арқылы дамыту қажет – деп санаймыз.

Қазақстанда ЮНЕСКО медиа сауаттылық керуені жұмысының нәтижесінде «Медиа және ақпараттық сауаттылық» бағдарламасы академиялық білім беру үдерісіне енгізіле бастады. Бұл бағдарламада медиа және ақпараттық сауаттылық адамдарға өзінің негізгі құқықтарын кеңейте қолдануға мүмкіндік береді деп көрсетеді. Мысалы, Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 19-бабында: «Әр адам наным-сенім бостандығына және оларды білдіру бостандығына құқылы», – делінген [12]. Медиа және ақпараттық сауаттылықтың артықшылықтары ретінде: – Медиа және ақпараттық сауаттылықты оқу және оқыту барысында мұғалімдер кең көлемдегі біліммен қаруланып, оларды өскелең ұрпаққа жеткізеді; – Медиа және ақпараттық сауаттылық демократиялық қоғамдағы медиа және ақпараттық арналардың жұмыс істеуі жайлы білім береді, – деп белгілеген. Бұдан жас ұрпақтың медиа және ақпараттық сауатты болуын алға тартқанын көреміз.

Аталған бағдарламада медиа және ақпараттық сауаттылық тұтас түсінік ретінде қарастырылып, өзіне құзыреттілік кешенін (білім, дағды) жинақтау керектігі, медиа және ақпараттық сауаттылық аясында білім алушыларға өмірде керекті дағдыларды үйрету, азаматтар ақпаратты қайдан тауып, қалай алуды және оны қалай құруды білу керектігі, ақпаратқа қолжетімділік, мүмкіндіктері шектеулі жандар, т.б. арасында тең дәрежеде болуы керектігі, медиа және ақпараттық сауаттылық мәдениетаралық диалог кезіндегі халықтардың және мәдениеттердің өзара түсіністігін жүзеге асыратын өмірге қажетті құрал ретінде қабылдануы қажеттігі айқын көрсетілген [2]. Бұдан шығатын қорытынды аталған бағдарламаны барлық білім беру ұйымдары басшылыққа алуы тиіс – деп санаймыз. Өйткені, қазіргі заман талабына сай оқушылардың медиа және ақпараттық сауаттылығы оқу мен оқыту үдерісінің негізі болып отыр.

С. Ахметова, А.В. Веревкин, Т.Ю. Лифанова «Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету аясындағы жастар арасындағы медиа және ақпараттық сауаттылық» атты еңбектерінде «медиа сауаттылық» ұғымы барлық тәрбие түрін қамтитыны жайлы айтқан. Мысалы, ақыл-ой, эстетикалық, адамгершілік, құқықтық, экологиялық, т.с.с. Медиа сауаттылық дегенде әр адамның құқықтары мен сөз бостандығының негізін айтуға болатынына тоқталған [9]. Біз авторлардың пікіріне қосыла отырып, бастауыш білім берудің ұлттық құндылыққа негізделуін ескере отырып ұлттық тәрбиені де қосу қажет, – деген тұжырым жасаймыз.

А.В. Федоровтың пікірінше: «Тұлғаның медиа құзыреттілігі оның мотивтерінің, білімдері, дағдыларының жиынтығы, яғни мотивациялық, байланыс, ақпараттық, перцептивті, түсіндіру/бағалау, практикалық операциялық/белсенділік, шығармашылық», – деп көрсеткен. Сонымен қатар медиа құзыреттілік ақпаратты таңдауда, жеңілдетуде, пайдалануда, сынауда, бағалауда, құрудағы қызметі ерекше екенін айтқан.

Автор медиа білім қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру, шығармашылық, коммуникативтік қабілеттері, сыни ойлау, мәтіндерді түсіну, талдау және бағалау, әртүрлі формаларды оқыту медиатеchnологияны қолдану арқылы өзін-өзі көрсету деп түсіндіреді [8]. Автордың пікірін қорытатын болсақ, медиа білімнің құрамына енгізіп отырған тетіктерді толығымен іске асыру арқылы оқушылардың медиа сауаттылығын дамытуда сыни ойлау технологиясын пайдалану, – керек.

Л.М. Баженова оқушылардың медиа білімі мен медиамәдениетін зерттей отырып, бірінші сыныпқа келген баланың алғашқы медиа сауаттылығы фотомен танысудан басталатынын

көрсетеді. Әрбір сыныпқа жоғарылаған сайын оқушыға ақпараттар жан-жақтан келетіні, мысалы аудио, видео, газет-журнал, камера т.б. секілді медиақұралдардың оқушы өмірімен байланыстыра қарастырады. Сондықтан мектеп оқушыларының бойында медиабілімді дамытуды маңызды деп санайды [4]. Автордың пікіріне толығымен қосыла отырып, медиабілім беруде медиақұралдарды саралап пайдалану олардың медиасауаттылығын дамытуда сыни тұрғыдан ойлау технологиясы оң ықпал етеді, деген пікірді ұстанамыз.

Мэтью Корона «Медиасауаттылық» журналында оқушылардың медиасауаттылығын арттыру үшін, алдымен мұғалімнің медиасауаттылығын арттыру маңызды деп санайды [3]. Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын сыни ойлау технологиясы арқылы дамыту үшін автордың мұғалімнің өзі медиасауатты болу керек деген пікіріне қосыламыз.

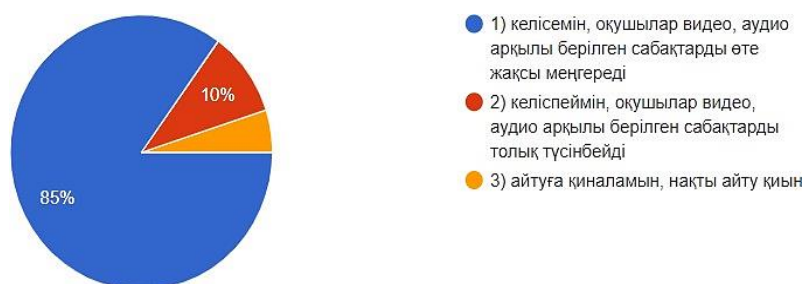
А.Б. Адранова «Қашықтықтан білім беруде цифрлық технологияларды қолданудың қосымша бағыты цифрлық кітапханалардың дамуы болды. Цифрландыру арқасында бүгінде әркім бұрын сарапшылар мен ғалымдар үшін ғана қол жетімді болатын ақпаратқа қол жеткізе алады», – дей келе қашықтықтан оқу кезіндегі әртүрлі кибершабуылдарға білім алушыларды дайындау туралы зерттеген [10]. Мұндай мәселе бастауыш сынып оқушыларының да қашықтықтан оқыту жағдайында туындауы мүмкіндігін ескерген жөн.

Жалпы медиасауаттылық туралы көптеген ғалымдардың еңбегіне талдау жасай келе, мынадай ой қорытынды жасауға болады: Медиасауаттылық – адамзаттың қоршаған орта әсерінен қабылдап отырған ақпаратты (дыбыс, бейне, мәтін т.б.) сыни көзбен саралай білу қабілеті.

Медиасауатты тұлға кез-келген ақпараттың соңына ілеспей, оны ой таразысынан өткізеді, ақпаратты саралайды, ізденеді. Бастауыш сынып оқушысына қазіргі заманда әсер етіп отырған ақпараттардың көптігі, сөзсіз, олардың сыни ойлау қабілеттерін арттырудың маңыздылығын туындатады.

Зерттеу әдісі

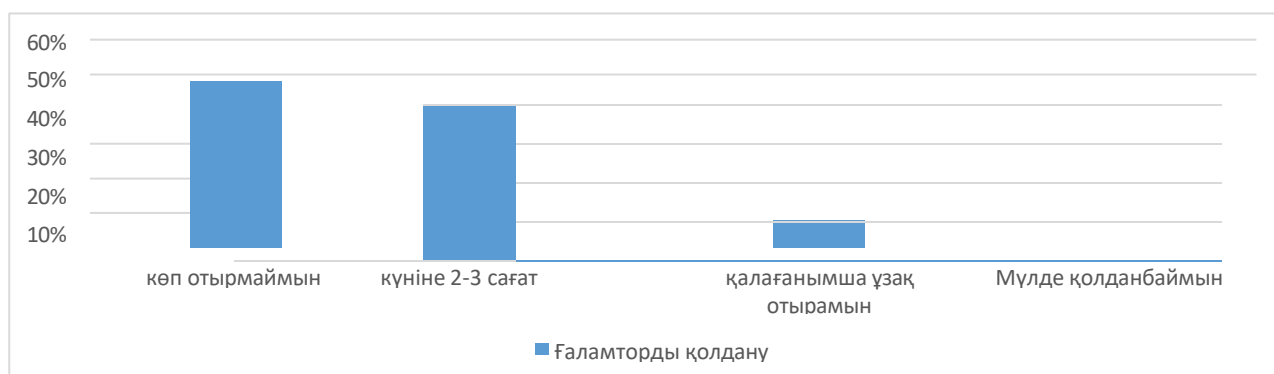
Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын сыни ойлау технологиясы негізінде дамытудың маңыздылығын анықтау мақсатында бастауыш сынып оқушыларымен және мұғалімдерінен сауалнама алынды. Сауалнамаға 136 бастауыш сынып оқушысы, 25 бастауыш сынып мұғалімі қатысты. Сауалнамаға жауап беру ерікті түрде жүргізіліп, жауап берушілердің жауаптары мен аты-жөнінің құпиялылығы сақталды. Сауалнама нәтижесі сипаттамалық статистика арқылы сапалық әдіс тұрғысында талданды (Сурет 1).

Сурет 1 – Медиақұралдардың бастауышта оқытудағы маңызы

Нәтижелер және талқылау

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын арттырудың маңыздылығын анықтау мақсатындағы сауалнамада оқушыларға арналған сұрақтар реті мынадай: “*Сабақта қосымша ізденіс ретінде үйге тапсырма берілсе қандай ақпарат көздерінен іздейсің?*” деген сұраққа 136 оқушының ішінен 9 оқушы ғана кітапханадан мәлімет алатынын білдірген. Көпшілігі ғаламторға жүгінетіні анықталды. Сонымен қатар, оқушылардың ашық ғаламторға қаншалықты қол жеткізу мүмкіндіктерін анықтау мақсатында алынған сауалнама нәтижесі төмендегідей (Сурет 2).

Сурет 2 – Бастауыш сынып оқушыларының ғаламторды пайдалануы

Бұл жауаптарға сүйенсек, сауалнамаға қатысқан 3-4 сынып оқушыларының 48%-ы ғаламторда көп отырмайтыны, 40%-ы ғаламторда 2-3 сағат отыратыны, 8%-ы қалағанынша отыра алатыны, 4%-ы ғана мүлде ғаламторды қолданбайтыны белгілі болды. Яғни бастауыш сынып оқушыларының көпшілігі ғаламторды пайдалана алады, ғаламтордан мәлімет іздей алады. Кітапханадан ақпарат іздейтін оқушы аз, өйткені үй жағдайында үйден шықпай-ақ ғаламторды қолдану тиімді болып отыр. Демек оқушылардың медиа әлемінде көп қатынаста екенін байқауға болады. Нәтижені негізге ала отырып оқушыларға медиақұралдарды дұрыс пайдаланудың маңызы жоғары екенін байқадық. Зерттеліп отырған тақырыбымыздың өзектілігі дәлелденді [13].

Бастауыш сынып мұғалімдеріне «Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту жолдары» туралы сауалнама алынды. Нәтижесінде «Бастауыш сынып оқушылары сыни ойлау технологиясы негізінде берілген видео, аудио түсіндірмелерден сабақты меңгере алады деген ойға келісесіз бе?» деген сұраққа жауап төмендегідей.

Сонымен қатар сауалнамада «Оқушылар оқулықтарда берілген тақырыпқа байланысты немесе өзіңіз ұсынған фото суреттерден сіз ойлағандай сыни пікір айта алады ма?» деген сұраққа басым көпшілігі оқушылардың сыни ойлау көзқарасының төмендігін көрсеткен [14]. Бастауыш сынып оқушыларының ой өрісін дамытып, ізденімпаздыққа, жан-жақты ақпараттарды қабылдауда оларды сараптай білуге сыни ойлау технологиясының рөлі жоғары. Л.М. Исакова: «Сыни тұрғыдан ойлау – бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты ойлауға, бағалауға, талдауға және синтездеуге бағытталған пәндік шешім. Ол болашақта әрекет жасауға негіз бола алады. Сыни тұрғыдан ойлау, көбінесе, қарсы пікір айтуға, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекетімізге жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерді енгізуге дайын болуға, ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге және басқаларды сыни тұрғыдан ойлауға баулуды білдіреді», – деп ой түйеді. Сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлау ақпаратпен идеяларды синтездеу қабілеті, ақпарат пен идеяның шынайылығы мен салыстырмалы түрде маңыздылығы туралы ойлана білу қабілеті, өзінің оқуына қатысты таңдау жасау және басқалардың идеяларына күмәнмен қарау қабілеті ретінде түсіндіріледі [15]. Автордың пікірін тұжырымдайтын болсақ, оқушыларды сыни тұрғыдан ойлауға үйретуде ақпаратты алу, саралау, оған өзіндік пікірін қосу, оң шешім қабылдай білу негізінде медиасауаттылықтарын дамытуға болады, – деген тұжырым жасаймыз.

Бастауыш сынып оқушыларының белгілі бір ақпаратты талдай алуы, әсіресе ақпарат көздері өте көп уақытта олардың бойында сыни ойлау қабілетін ғана емес, медиа сауаттылығын дамытуды да қажет етеді. Білім алушылардың тек сабаққа қатысты ғана емес, күнделікті өмірде келіп жатқан ақпараттарын тарызылай білу уақыты туып отыр. Себебі ғаламтор арқылы әртүрлі нақтыланбаған, не болмаса, ой өрістеріне қауіпті де ақпараттар легі болуы да мүмкін. Ал сыни ойлау – ақпараттың әсерінен сақтану құралы.

Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлау технологиясы арқылы медиасауаттылығын дамытуда оқу және оқыту үдерісінде берілетін жаңа ақпараттарды

менгеруде өздігінен білім алуға негізделген пән мазмұнын сыни тұрғыда түсіне білуді алға шығарамыз. Сондықтан да түсіне білу – медиасауаттылықтың негізі.

Қорытынды

Жалпы қорыта келе, қазіргі заманда сауатты адамның оқи алуы, санай алуы және жаза алуы аздық етеді. Әртүрлі медиа мен түрлі ақпараттық арналар арқылы ақпарат келіп түседі. Оқушылардың ақпаратты табу үшін, пайдалы қырынан пайдалану үшін, сыни тұрғыда ойлап-қорыту үшін қабілет-қарымы жетпей жатады. Ақпараттық сауаттылық қазіргі таңда медиасауаттылық ұғымына көбірек ығысып жатқанын байқаудамыз. Ақпараттың легі өлшемсіз, әрі үздіксіз. Бұл ақпараттарды қабылдау, саралау, талдау үшін сыни ойлаудың маңыздылығы жоғары. Сыни ойлау арқылы бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылықтары дамиды.

Сыни тұрғыдан ойлау арқылы оқыту үдерісінде білім алушыларда дағды мен іскерлік кешенін біртіндеп қалыптастыра отырып, оқушыларды сабақта белсенді, ақпаратты іздеуші, алған білімін өзінің тәжірибесінде қажет кезінде қолдана алатын, білімін талдайтын, жаңа мәліметтерді өздігінен алатын, шешім қабылдауды терең түсінетін, пікірін дәлелдей алуға медиасауаттылықтың рөлі маңыздылығын алға шығарамыз.

Сыни ойлау технологиясы негізінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамытудың әдіс-тәсілдері келесі зерттеу жұмысымызда жалғасын табады. Сыни ойлау технологиясын бастауыш сыныпта кеңінен қолданып, әртүрлі келіп түскен ақпараттарды талдай білетін, сыни ойлай білетін, медиа ақпараттармен жұмыс атқара білетін сауатты оқушыны қалыптастыру, - қажет деген тұжырым жасаймыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Адранова А.Б. Қашықтықтан оқытудың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің модельдері, әдістері және алгоритмдері: философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация / А.Б. Адранова. – Алматы, 2020. – 144 б.
2. Ахметова Л.С. Медийная и информационная грамотность среди молодежи в сфере обеспечения ұлттық қауіпсіздік / Л.С. Ахметова, А.В. Веревкин, Т.Ю. Лифанова. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 108 с.
3. Баженова Л.М. Медиаобразование школьника (1-4 классы): пособие для учителя / Л.М. Баженова. – М.: Изд-во Российской академии образования, 2004. – 55 с.
4. Бондаренко Е.А. Формирование медиакультуры подростков как фактор развития информационной образовательной среды / Е.А. Бондаренко // Образовательные технологии XXI века / ред. С.И. Гудилина, К.М. Тихомирова, Д.Т. Рудакова. – М.: Изд-во Ин-та содержания и методов обучения Российской академии образования, 2004. – С. 89-92.
5. Зазнобина Л.С. Технология интеграции медиаобразования с различными учебными дисциплинами / Л.С. Зазнобина // На пути к 12-летней школе. – М., 2000. – С. 178-182.
6. Исакова Л.М. Сыни ойлау негізінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зияткерлігін дамыту: философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация / Л.М. Исакова. – Алматы, 2022. – 193 б.
7. Стоянова К.Д. Media literacy and critical thinking in 5-7-year-old children: for acquisition of educational and scientific degree “doctor” in professional field 1.2. Pedagogy (media pedagogy) / К.Д. Стоянова. – Sofia, 2023. – 47 p.
8. Қатаев Н.С. Студенттердің өзіндік жұмысында мультимедиялық технологияларды пайдаланудың педагогикалық шарттары: педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация / Н.С. Қатаев. – Алматы, 2010. – 156 б.
9. Korona M. Journal of Media Literacy Education / M. Korona. – 2024. – Vol. 16, № 1. – P. 37-49. <https://doi.org/10.23860/JMLE-2024-16-1-3>
10. Медиа және ақпараттық сауаттылық: оқытушыларға көмекші құрал / Кэролайн Уилсон, Алтон Гриззл, Рамон Туазон [және т.б.]; орыс тілінен ауд.: Г. Сұлтанбаева, Б. Әліқожа. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 194 б.

11. Медиясауаттылық / Құрастырушы автор – Сергей Штурхецкий; қазақ тіліне аударған: Сәния Әбдіғар. – IREX Europe, 2018. – 152 б.
12. Спичкин А.В. Что такое медиаобразование / А.В. Спичкин. – Курган: Изд-во Ин-та повышения квалификации и переподготовки работников образования, 1999. – 114 с.
13. Сауалнама-1 [Электрон. ресурс]. – URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1tVVeY1pT_naBCN4eaDiAbCkxWr1J49sBtjm8HldC-OA (дата обращения: 10.10.2025).
14. Сауалнама-2 [Электрон. ресурс]. – URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1nzeFn2N0PvA0Lc4qSZJcCCvUse1DWEoYx5GzlFJ9giM> (дата обращения: 10.10.2025).
15. Федоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. – М.: Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. – 616 с.

References:

1. Adranova A.B. Qashyqtyqtan oqytudyn aqparattyq qauipsizdigin qamtamasyz etudin modelderi, adisteri zhane algoritmderi: filosofiya doktory (PhD) darezhesin alu ushin dayyndalghan dissertatsiya / A.B. Adranova. – Almaty, 2020. – 144 b.
2. Akhmetova L.S. Mediynaya i informatsionnaya gramotnost' sredi molodezhi v sfere obespecheniya ulttyq qauipsizdik / L.S. Akhmetova, A.V. Verevkin, T.Yu. Lifanova. – Almaty: Qazaq universiteti, 2019. – 108 s.
3. Bazhenova L.M. Mediaobrazovanie shkol'nika (1-4 klassy): posobie dlya uchitelya / L.M. Bazhenova. – M.: Izd-vo Rossiyskoy akademii obrazovaniya, 2004. – 55 s.
4. Bondarenko E.A. Formirovanie mediakul'tury podrostkov kak faktor razvitiya informatsionnoy obrazovatel'noy sredy / E.A. Bondarenko // Obrazovatel'nye tekhnologii XXI veka / red. S.I. Gudilina, K.M. Tikhomirova, D.T. Rudakova. – M.: Izd-vo In-ta sodержaniya i metodov obucheniya Rossiyskoy akademii obrazovaniya, 2004. – S. 89-92.
5. Zaznobina L.S. Tekhnologiya integratsii mediaobrazovaniya s razlichnymi uchebnymi distsiplinami / L.S. Zaznobina // Na puti k 12-letney shkole. – M., 2000. – S. 178-182.
6. Iskakova L.M. Syni oilau negizinde bolashaq bastauysh synyp mugalimderinin ziyattkerligin damytu: filosofiya doktory (PhD) darezhesin alu ushin dayyndalghan dissertatsiya / L.M. Iskakova. – Almaty, 2022. – 193 b.
7. Stoyanova K.D. Media literacy and critical thinking in 5-7-year-old children: for acquisition of educational and scientific degree “doctor” in professional field 1.2. Pedagogy (media pedagogy) / K.D. Stoyanova. – Sofia, 2023. – 47 p.
8. Qataev N.S. Studentterdin ozindik zhumysynda mul'timedialyq tekhnologiyalardy paidalanudyn pedagogikalyq sharttary: pedagogika gylymdarynyn kandidaty gylymi darezhesin alu ushin dayyndalghan dissertatsiya / N.S. Qataev. – Almaty, 2010. – 156 b.
9. Korona M. Journal of Media Literacy Education / M. Korona. – 2024. – Vol. 16, № 1. – P. 37-49. <https://doi.org/10.23860/JMLE-2024-16-1-3>
10. Media zhane aqparattyq sauattylyq: oqytushylarga komekshi qural / Kerolayn Uilson, Alton Grizzl, Ramon Tuazon [zhane t.b.]; orys tilinen aud.: G. Sultanbaeva, B. Aliqoza. – Almaty: Qazaq universiteti, 2018. – 194 b.
11. Mediasauattylyq / Qurastyrushy avtor – Sergey Shturkhetskiy; qazaq tiline audargan: Saniya Abdigapar. – IREX Europe, 2018. – 152 b.
12. Spichkin A.V. Chto takoe mediaobrazovanie / A.V. Spichkin. – Kurgan: Izd-vo In-ta povysheniya kvalifikatsii i perepodgotovki rabotnikov obrazovaniya, 1999. – 114 s.
13. Saualnama-1 [Elektron. resurs]. – URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1tVVeY1pT_naBCN4eaDiAbCkxWr1J49sBtjm8HldC-OA (data obrashcheniya: 10.10.2025).
14. Saualnama-2 [Elektron. resurs]. – URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1nzeFn2N0PvA0Lc4qSZJcCCvUse1DWEoYx5GzlFJ9giM> (data obrashcheniya: 10.10.2025).
15. Fedorov A.V. Razvitie mediakompetentnosti i kriticheskogo myshleniya studentov pedagogicheskogo vuza. – M.: Izd-vo MOO VPP YuNESKO «Informatsiya dlya vsekh», 2007. – 616 s.

PEDAGOGICAL ASPECTS OF DEVELOPING STUDENTS MEDIA BASED ON CRITICAL THINKING TECHNOLOGY

L.E. Kozhakhanova*, A.S. Amirova

Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: laura-shardara@mail.ru

Annotation: In the context of modern globalization and digitalization, significant changes are taking place in the education system, and information technologies are becoming an integral part of the educational process. In Kazakhstan, the digitalization of education is considered one of the key directions for the modernization of school education. In this regard, the issue of developing media literacy among primary school students has become particularly relevant. The article examines the scientific and theoretical foundations for developing media literacy in primary school students through critical thinking technology and determines its importance in the educational process. During the research, a survey was conducted among primary school teachers and students in order to identify the level of media use, the characteristics of information perception, and information analysis skills. The results showed that most students search for information on the Internet; however, their skills in critically evaluating and analyzing information remain insufficiently developed. In addition, the effectiveness of critical thinking technology in developing media literacy was confirmed. The article reveals the essence of media literacy, its role in the primary education system, and the ways of forming media and information literacy. Methodological recommendations aimed at developing students' skills for safe and conscious work with information are proposed. The research findings confirm that the development of media literacy among primary school students is one of the most important tasks of the modern education system.

Key words: media literacy, media education, information, critical thinking, primary school.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МЕДИАГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Л.Е. Кожуханова*, А.С. Амирова

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан

*e-mail: laura-shardara@mail.ru

Аннотация: В условиях современной глобализации и цифровизации в системе образования происходят значительные изменения, а информационные технологии становятся неотъемлемой частью учебного процесса. В Казахстане цифровизация образования рассматривается как одно из ключевых направлений модернизации школьного обучения. В связи с этим особую актуальность приобретает проблема развития медиаграмотности учащихся начальных классов. В статье рассматриваются научно-теоретические основы развития медиаграмотности младших школьников на основе технологии критического мышления, а также определяется её значение в учебно-воспитательном процессе. В ходе исследования был проведён опрос среди учителей начальных классов и учащихся с целью выявления уровня использования медиасредств, особенностей восприятия информации и навыков её анализа. Результаты исследования показали, что большинство учащихся ищут информацию через интернет, однако навыки критической оценки и анализа информации у них развиты недостаточно. Кроме того, была доказана эффективность технологии критического мышления в развитии медиаграмотности. В статье раскрываются содержание медиаграмотности, её роль в системе начального образования, а также пути формирования медиа- и информационной грамотности. Предложены методические рекомендации, направленные на формирование у учащихся навыков безопасной и осознанной работы с информацией. Результаты исследования

подтверждают, что развитие медиаграмотности младших школьников является одной из важнейших задач современной системы образования.

Ключевые слова: медиаграмотность, медиаобразование, информация, критическое мышление, начальная школа

Авторлар туралы мәліметтер

Л.Е. Кожыханова* – докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: laura-shardara@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5948-9821>

С. Амирова – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: laura-shardara@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5948-9821>

Сведения об авторах

Л.Е. Кожыханова* – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, e-mail: laura-shardara@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5948-9821>

А.С. Амирова – доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, e-mail: laura-shardara@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5948-9821>

Information about authors

L.E. Kozhakhanova* – doctoral student, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan, e-mail: laura-shardara@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5948-9821>

A.S. Amirova – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan, e-mail: laura-shardara@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5948-9821>

Редакцияға енуі 01.02.2025
Жариялауға қабылданды 07.02.2025

[https://doi.org/10.53360/3135-8160-2025-1\(1\)-11](https://doi.org/10.53360/3135-8160-2025-1(1)-11)
MPHTI: 15.01.35

FORMATION OF READINESS OF FUTURE TEACHERS-PSYCHOLOGISTS FOR THE ORGANIZATION OF PSYCHODIAGNOSTIC ACTIVITY

S.A. Rapikova

Shakarim University, Semey, Kazakhstan
e-mail: sandu_r83@mail.ru

Annotation: The article deals with the basics of psychological and pedagogical diagnostics at the present stage of the educational process. The role and significance of diagnostics in the professional activity of a higher school teacher within the framework of the socio-pedagogical process is determined.

The article reveals the specifics of the implementation of the diagnostic activity of the teacher; the components of the psycho diagnostic culture that contribute to the effective use of psychological and pedagogical methods in the educational process.

Further, the specific features of the implementation of psycho diagnostic activity of specialists

©S.A. Rapikova, 2025